

Котляревський Іван Петрович

Життєпис

Іван Котляревський

(1769 — 1838)

Іван Петрович Котляревський народився 9 вересня (29 серпня ст. ст.) 1769 року в родині дрібного дворянина, що служив канцеляристом у Полтавському магістраті. Тут, у Полтаві, серед мальовничої природи над Ворсклою, в обстановці, дуже близькій до сільської, і минули дитячі та шкільні роки Котляревського. Полтава в ті часи спочатку була "полковим" містом, а потім (з 1796р.) стала повітовим центром малоросійської губернії. Лише з 1802 року, коли було утворено Полтавську губернію, місто починає зростати і впорядковуватися.

Певних відомостей про початкову освіту Котляревського немає. Гадають, що перші знання хлопець міг дістати у парафіяльній школі, яка існувала в Полтаві ще з XVII століття і в якій за тодішніми звичаями дітей навчав дяк. Згодом, у 1780 — 1789 роках, Котляревський вчиться у Полтавській духовній семінарії.

1789р. Котляревський залишає семінарію, не закінчивши її повного курсу; напевно, життєрадісного, жвавого юнака ніяк не приваблювала духовна кар'єра. Спочатку він служив чиновником у різних полтавських канцеляріях, пізніше був домашнім учителем у поміщицьких родин на Полтавщині.

Саме на цей час — середина 90-х років XVIII ст. — і припадає початок роботи Котляревського над поемою "Енеїда".

Дванадцять років (1796 — 1808) перебував Котляревський на військовій службі. Сіверський полк, в якому він служив, брав участь у задунайському поході російської армії 1806 — 1807 рр. під час російсько-турецької війни. За виявлену хоробрість у боях та за уміле виконання дипломатичних доручень його було декілька раз нагороджено, надано чин капітана. Але і в період військової служби Котляревський продовжував писати: про це свідчить його "Пісня на новий 1805 год князю Куракіну", написана у 1804 році.

Слід зауважити, що на початку XIX ст. Котляревський уже був широко відомий як письменник, як автор поеми "Енеїда", перші три частини якої з'явилися двома виданнями (1798 і 1808 рр.) навіть без його відома і згоди. І хоч Котляревський був незадоволений цими діями видавця — конотопського поміщика Максима Парпури, що проживав тоді у Петербурзі (про це свідчать і висловлювання автора в передмові до видання поеми 1809р., підготованого вже ним самим, і згадки про "якусь особу мацапуру" в доданій строфі третьої частини твору), проте ініціатива Парпури у виданні "Енеїди" заслуговує лише схвалення. Крім того, поема поширювалася і в численних рукописних списках.

Пішовши у відставку і не влаштувавшись на службу в Петербурзі, Котляревський через деякий час оселяється у Полтаві і займає в 1810р. посаду наглядача в Будинку

для виховання бідних дворян.

Коли почалася Вітчизняна війна 1812 року, Котляревському як офіцерові було доручено сформувати 5-й козацький полк. Правда, йому не довелося брати безпосередньої участі в боях. І після розгрому наполеонівської армії Котляревському не раз давалися відповідальні доручення воєнного характеру: він виїжджав з депешами у ставку російської армії, що містилася в Дрездені, двічі їздив у Петербург (1813р.) та в Кременчук (1818р.).

Повернувшись знову до Полтави, Котляревський із запалом віддається театральній діяльності. Він бере участь у влаштуванні любительських вистав, виконуючи ряд комічних ролей в популярних тоді п'єсах Княжніна. У 1816р. його було призначено директором Полтавського театру. Зрозумівши, який величезний талант у актора-кріпака Щепкіна, що виступав у складі гастролуючої в Полтаві трупи Штейна, він близько сходиться з ним, допомагає викупити актора з кріпацтва. В цей час Котляревський пише п'єси "Наталка Полтавка" і "Москаль-чарівник", які й були з успіхом поставлені в 1819р. Спільна театральна діяльність Котляревського і Щепкіна протягом чотирьох років (1818 — 1821) дає відчутні результати: Полтавський театр стає провідним на Україні, про нього шириться добра слава.

Взагалі Котляревський у ці роки був глибоко обізнаний з культурно-мистецьким життям країни, підтримував тісні зв'язки з рядом письменників, журналістів, науковців. Він дуже добре знав пам'ятки старовини, прекрасно розбирався в українському фольклорі та етнографії. Котляревський багато допомагав вченим-історикам і етнографам — Б. Бантишу-Каменському, авторові кількатомної "Истории Малой России", І. Срезневському, В. Пассекові. У 1821р. його було обрано почесним членом "Вільного товариства любителів російської словесності".

В останні роки життя Котляревський майже не виїжджає з Полтави. У 1827р. йому довелося зайняти ще й посаду попечителя "богоугодного заведения" (так називалися тоді лікувальні заклади, притулки і богадільні).

У 1835р. через хворобу Котляревський залишає службу і йде у відставку. Останні роки життя він зовсім мало виходив з дому, але його безперервно відвідували друзі й знайомі. Незадовго перед смертю він відпустив на волю дві сім'ї своїх кріпаків і роздав родичам та знайомим усе своє майно. Помер Котляревський 29 жовтня 1838 року. На похорон зійшлося населення всього міста, виявляючи свою глибоку шану великому письменникові і простій, щирій, гуманній людині. Згодом на його могилі було споруджено пам'ятник у вигляді невисокої колони із позолоченим хрестиком, що спиралася на чотиригранний постамент, де на мідній дошці було зроблено напис: "Майор И. П. Котляревский, сочинитель "Энеиды на малорусском наречии".

30 серпня 1903 року в Полтаві було урочисто відкрито пам'ятник першому класикові нової української літератури, виконаний відомим скульптором Л. В. Позеном. У своїй промові на цьому святі М. Коцюбинський, характеризуючи роль І. П. Котляревського в розвитку української культури, підкреслив, що "занедбане й закинуте під сільську стріху слово, мов фенікс з попелу, воскресло знову... і голосно

залунало по широких світах" із його творів.

Ці слова М. Коцюбинського перегукувалися з поезією Т. Г. Шевченка "На вічну пам'ять Котляревському":

Будеш, батьку, панувати,

Поки живуть люди;

Поки сонце з неба сяє,

Тебе не забудуть!